

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ-ІНОЗЕМЦЯМИ

Постановка проблеми. Суспільству потрібні люди, які здатні приймати нестандартні рішення, вміють творчо мислити. Тому одним із пріоритетних напрямків політики нашої держави є турбота про обдаровану та талановиту молодь, її творчий, інтелектуальний, духовний та фізичний розвиток. Як зазначено у Національній доктрині розвитку освіти, «Держава повинна забезпечувати... розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості».

Одним із вирішальних чинників розв'язання цих завдань є розвиток креативного мислення студентів, адже в сучасному суспільстві креативність є одним із найважливіших факторів успішності людини і в переліку вимог до кандидатів на керівні посади обов'язково зазначається вміння творчо підходити до розв'язання різного роду виробничих ситуацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «креативність» у контексті психологічного знання набуло значення до початку 50-х років ХХ ст. Засновником в галузі дослідження креативності вважають Дж. Гілфорда, який ототожнив поняття креативності та творчого мислення. Дослідження креативності проводилися вітчизняними (С. Медник, Д. Богоявленська, М. Гнатко, В. Дружинін, В. Козменко) та зарубіжними (Дж. Гілфорд, Е. Торренс, Ф. Бардон, Д. Харрінгтон) вченими.

На сьогодні існує більше ста визначень креативності. Згідно з концепціями креативності Дж. Гілфорда (1969), Е. Торренса (1962), Д. Богоявленської (1983), креативність є загальною характеристикою особистості і впливає на творчу продуктивність незалежно від сфери прояву особистісної активності.

Дж. Гілфорд визначав, що «креативність – це процес дивергентного мислення». Однак він включав до структури креативності не тільки дивергентне мислення, але й здатність до перетворень, точність розв'язання та інші інтелектуальні параметри. Цим визначався позитивний зв'язок між інтелектом і креативністю. У своїх працях Гілфорд виділяє шість параметрів креативності: здатність до знаходження і постановки проблеми; здатність до генерування великої кількості ідей; гнучкість – здатність до продукування різноманітних ідей; оригінальність – здатність відповідати на стимули нестандартно; здатність удосконалювати об'єкт, додаючи деталі; здатність розв'язувати проблеми, тобто здатність до аналізу та синтезу. Таким чином, він виділив один із аспектів креативності – креативне мислення – один із видів мислення, що характеризується створенням суб'єктивно нового продукту та новоутвореннями в самій пізнавальній діяльності з його створення. Новоутворення стосується мотивації, мети, оцінок.

У психологічних дослідженнях терміном «креативність» позначається комплекс інтелектуальних і особистісних особливостей індивіда, що сприяє самостійному формулюванню проблем, генеруванню великої кількості оригінальних ідей і непересічного їхнього вирішення.

Формування креативності нерозривно пов'язане з розвитком творчих компетентностей, для оволодіння якими необхідна спеціально організована діяльність. Шляхи та способи її організації можуть бути різні. Деякі дидакти (І. Я. Лернер, М. І. Махмутов) пов'язують формування творчого мислення з проблемним навчанням. В. В. Давидов вважає, що умовою для становлення творчого мислення є перетворення вчення в дослідницьку діяльність. Натомість немає системних досліджень щодо формування компетенції креативного мислення при вивченні російської мови як іноземної.

Постановка завдання. Метою нашої статті є дослідження питань особливостей формування компетенції креативності в іноземних студентів під час вивчення російської мови.

Виклад основного матеріалу. Розвиток креативності особи передусім визначається тим, в якому середовищі вона розвивалася і наскільки це середовище сприяло розвитку творчості, підтримувала і розвивала індивідуальність. Розвиток креативності є процесом суб'єктивним і досить складним, натомість традиційна система освіти представляє собою передачу інформації від викладача до студента, у вищій школі роками складався догматичний тип навчання, де його продуктом, як правило, є формальні знання. Разом із цим отримав розвиток пояснювальний тип викладання.

Традиційна система навчання не завжди здатна розвинути креативність особи, оскільки вона ґрунтується на запам'ятовуванні інформації й накопиченні фактів. Треба зазначити, що студенти з Туркменістану більш ніж українські схильні до традиціоналізму в усіх сферах життя. Загальновідомо, що саме в повсякденному житті відбувається пригнічення креативних властивостей особи, тому розвиток креативності можливий лише в спеціально організованому середовищі, з цією метою необхідно ввести в процес навчання спеціальні завдання, які дозволяють розвивати творче мислення, креативність і надалі дозволяють використовувати творчі здібності студента.

Розвиток креативності в кожного студента є індивідуальним. Системотворчим чинником розвитку креативності є гуманізація освіти. Вважається, що завдатки креативності притаманні кожній особі, але вплив середовища, в якому вона перебуває, навчається, виховується, наявність безлічі заборон, соціальні шаблони спричиняють блокування творчих здібностей. Тому необхідно дати позитивний поштовх кожній особі для розвитку креативності, необхідно звільнити людину від психологічних комплексів. Розвивати творче мислення – означає формувати й удосконалювати розумові операції: аналіз, синтез, порівняння й узагальнення, класифікацію, планування, абстрагування. Молода людина повинна володіти такими характеристиками мислення, як критичність, глибина, гнучкість, широта, швидкість та варіативність.

Для формування креативності як особистісної, а не тільки поведінкової властивості, вимагається спеціально організоване середовище. Так звані "локальні" методики розвитку креативності (наприклад, виконання нестандартних завдань), безумовно, корисні. Але в результаті їх застосування студенти досить часто лише засвоюють деякі нові способи виконання завдання і згодом відтворюють засвоєні дії (наприклад, команди для участі в інтелектуальних олімпіадах тренують спеціальним чином).

У таких випадках креативність виявляється у відповідь на зовнішні дії, в певних обставинах, а не в результаті особистих потреб суб'єкта. Саме тому для формування креативності як особистої властивості потрібне спеціальне середовище, що забезпечує різнобічну системну дію на студента.

Психолого-педагогічні умови, що впливають на формування досвіду творчого мислення, можна розділити на дві групи: об'єктивні (ситуативні) і суб'єктивні (особисті). Суб'єктивні умови – це стійкі риси вдачі людини, здатні впливати на стани, викликані тією або іншою ситуацією. До об'єктивних відносяться такі умови середовища, така організація освітнього процесу, коли не пригнічується ініціатива студентів, формується в них впевненість у своїх силах і можливостях, стимулюється самостійність, розвивається уявлення.

Суб'єктивні (особисті) умови – сукупність характеристик особи, впливаючи на які (за допомогою педагогічних прийомів, методів, засобів) формується досвід творчого мислення майбутніх спеціалістів.

Ця сукупність включає:

- а) особисті якості тих, хто навчається;
- б) стійку позитивну мотивацію творчої діяльності, мотивацію досягнення успіху, рівень домагань особи, потреба в пізнавальній діяльності, в самореалізації;
- в) установку на творчість, що включає систему емоційних станів;
- г) необхідний і достатній рівень загальної і спеціальної теоретичної підготовки – як змістовна база для успішного вирішення професійних завдань;

д) професійна спрямованість особи – основа формування мотивів, установок на професійно-творчий підхід до розв'язання завдань;

е) цілепокладання.

Об'єктивні(ситуативні) умови забезпечують можливість цілеспрямованої педагогічної (формуючої) дії, а також орієнтують його у відповідності до поставлених цілей.

У цю сукупність входять:

а) особа і поведінка педагога. Педагог виступає основною дійовою особою технологічного процесу, організовує його, забезпечує конкретні практичні взаємодії зі студентами, включає їх у загальноприйнятту систему цінностей, посилює мотиваційну підтримку студентів, активізує їхній творчий потенціал. Творча активність учнів підвищується, коли викладач проявляє власну креативність.

Педагог має бути здатний створювати умови і здійснювати дії для того, щоб викликати у студентів потрібні, заплановані зміни у свідомості, мисленні, поведінці і стосунках; у його функції входить реальна оцінка діяльності студентів, бо саме заохочення і покарання формують і закріплюють звичку; він має бути тим зразком, прикладом творчої особи, на яку можуть і бажають орієнтуватися студенти у своїй діяльності;

б) морально-психологічний клімат у колективі, спрямований на створення творчої атмосфери, нівелювання чинників, що пригнічують творчість, і підтримку ініціативи тих, хто навчається. Подібна психологічна атмосфера характеризується залученістю всіх учнів у творчий процес, свободою від стереотипів, неконформністю суджень, ініціативою й самостійністю студентів, їхнім інтересом і готовністю до творчої професійної діяльності. Для цього педагог повинен забезпечити взаємоповагу, опору на сильні сторони студентів, враховувати їхні індивідуальні особливості, організувати навчальний процес у дусі співтворчості і небайдужого ставлення до успіху всіх і кожного. Для створення творчої атмосфери необхідно забезпечувати дух змагання, але водночас підкреслювати безумовну цінність кожного студента, а також значущість його творчих ідей;

в) матеріально-технічна база. В основі будь-яких професійно значущих якостей, будь-яких умінь і навичок лежать знання. Засвоєння необхідних знань студентами – найважливіше завдання освітнього процесу. Для придбання достатнього обсягу знань студенти повинні не лише мати інтерес до навчальної праці і навички самостійної навчально-дослідницької діяльності, але й мати відповідні можливості. Це і літературний фонд, і комп'ютерне забезпечення, і можливість користуватися інформаційними базами мережі Інтернет, і доступ до культурних цінностей суспільства;

г) організація навчального процесу. Організація освітнього процесу, спрямованого на формування досвіду професійно-творчого мислення, повинна характеризуватися проблемністю. Необхідність вирішення протиріччя між наявністю проблеми і неможливістю її розв'язання при певних конкретних умовах народжує потребу в додатковій інформації, а отже, впливає на мотиваційну сферу особи студента, формуючи пізнавальні потреби.

Процес формування у студентів досвіду креативного мислення полягає в цілеспрямованій взаємодії, співтворчості педагога і студента в адекватних спеціально організованих умовах із застосуванням необхідних механізмів, форм і методів організації занять. Форми і методи організації заняття використовуються в комплексі і залежать від завдань конкретного етапу формування.

Можна виділити такі групи методів, спрямованих на формування досвіду професійно-творчої роботи. За способом організації навчальної діяльності:

а) структурно-логічні (задачні) методи. Вони характеризуються поетапною організацією постановки дидактичних завдань, вибору способів їх вирішення, діагностики й оцінки отриманих результатів (від простого – до складного, від теорії – до практики) (Г. А. Бал, И. П. Калошина);

б) тренінгові методи. Вони є системою діяльності із засвоєння певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових завдань у ході навчання (тести і практичні завдання, в зміст яких на нормативному етапі слід додавати елементи творчості);

в) ігрові методи. Ця група методів характеризується ігровою формою взаємодії суб'єктів освітнього процесу; освітні завдання включені в зміст гри (ділові ігри, професійні суперечки, дискусії).

За формуючою спрямованістю:

а) методи розвитку досвіду творчої діяльності:

– методи із застосуванням ускладнюючих умов: метод тимчасових обмежень, метод раптових заборон, метод нових варіантів, метод інформаційної недостатності, метод абсурду;

– методи групового рішення творчих завдань: метод Дельфі, метод "чорного ящика", метод щоденників;

– методи колективного стимулювання творчих пошуків: метод мозкового штурму, синектики. Узагальнена думка людей, спрямована в єдине русло, неминуче стикається, переплітає десятки різноманітних ідей, породжуючи при цьому оригінальні життєздатні рішення. Один пропонує, інший розвиває, третій формулює. Але кожен включається в творчий процес вигадкування. Окрім чисто практичного результату – виконання запропонованого завдання, досягаються побічні ефекти, наприклад, злам стереотипів мислення.

Крім того, при прийнятті колегіального рішення, а саме це передбачає мозковий штурм, ніхто в майбутньому не відмовиться від нього, оскільки в цьому рішенні є частка і його творчості;

– перерахування атрибутів і асоціативні прийоми, які полягають у спонуканні до створення нових словесних асоціацій; метафоричний синтез, що передбачає використання метафор і порівнянь для збудження творчої думки і спрямований на те, щоб "робити знайоме дивним" (Л. Мун, Д. В. Ушаков).

б) методи емоційного впливу (формують досвід через переживання власної професійно-творчої й навчально-пізнавальної діяльності і створюють установку на позитивне емоційне ставлення до неї): заохочення, навчально-емоційна гра, створення ситуації успіху, стимулююче оцінювання, вільний вибір творчих завдань, спонукання до вибору альтернативних рішень, підкреслення особистої значущості учнів (Е. Я. Яковлева).

в) методи формування готовності пам'яті. Професійні компоненти проявляються в розумовій діяльності як спрямованість особи на вирішення професійних завдань і оперування професійними знаннями й вміннями. Отже, їхньому розвитку сприяє професійний зміст діяльності в цілому і конкретних завдань зокрема. На цьому поєднанні й розвиватимуться операційні й якісні компоненти досвіду професійно-творчого мислення.

Для успішного професійного становлення особистості педагогам необхідно пам'ятати про те, що одна з головних ролей в цьому процесі належить творчому потенціалу, який необхідно не лише розвивати, але й заохочувати і підтримувати у студентів у процесі навчання у ВНЗ.

Уроки російської мови, мабуть, як ніякі інші, відкривають можливості для розвитку креативних здібностей. Стратегічним принципом розвиваючого навчання російській мові є принцип розвитку творчих лінгвістичних здібностей. Він впливає з об'єктивної закономірності засвоєння мови, відміченою ще О.О.Потебнею: "...мова є засіб не виражати готову думку, а створювати її". Навчаючись російській мові, іноземні студенти опановують необхідний лінгвістичний мінімум і адекватні цим знанням уміння. Згідно з останніми дослідженнями дидактів, рівні знань і вмінь є нижчими в розвитку особи, до вищих рівнів фахівці відносять особисте ставлення до предмета і досвід творчої діяльності. «Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця!». Ці слова видатного педагога України Василя Олександровича Сухомлинського можна взяти епіграфом до кожного заняття. Така мета зробить викладача оптимістом, романтиком, він буде завжди в пошуку, здатним створити неможливе самому й навчити цьому майбутніх колег.

Особливістю творчої діяльності студентів є те, що в результаті цієї діяльності вони створюють нові для себе цінності, важливі для формування особи як громадського суб'єкта. Виміром креативності під час викладання російської мови у студентів-іноземців може бути виконання творчих завдань різного рівня складності, виконання різнорівневих тестів, участь в укладанні методичних вказівок і посібників. Так, в навчальних матеріалах з російської мови Української інженерно-педагогічної академії використано творчі роботи студентів Н. Атаєва, М. Аллаберенова, І. Сеїтмурадова, Б. Алласєва та ін. Окреме місце належить науковій роботі з талановитими студентами, які з допомогою викладача працюють над вивченням творчості як туркменських, так і українських письменників. Результатом цієї роботи є участь у міжнародних конференціях, публікації наукових робіт.

Але під час аудиторної творчої роботи виникають фактори, які перешкоджають прояву креативних здібностей: недостатнє володіння російською мовою студентів із сільської місцевості, де російська мова викладалася на низькому рівні або й не викладалася взагалі; наявність таких особистих рис, як схильність до конформізму, а також побоювання виглядати смішним у своїх судженнях та діях.

Подолати вищезазначені труднощі можна лише створенням в пізнавальній діяльності студентів ситуації відкритості та переконаності у правильності виконання вправ, що досягається відповідною мотивацією, певним рівнем емоційного піднесення. Викладач має кожне заняття вибудовувати так, щоб студенти постійно відчували стійкий інтерес до предмету та процесу пізнання, навчальну активність, бажання творити і пізнавати. Саме креативне навчання сприяє цьому.

Для перевірки знань створено ряд різнорівневих тестів, завдань, що включають елементи творчості. Студентам пропонується декілька варіантів роботи, що забезпечує індивідуальність роботи. Ефективність посилюється ще й тим, що кожен студент у межах свого варіанту може вибрати завдання того рівня, який йому під силу. Цим забезпечується диференційований і особистісно орієнтований підхід до навчання.

Результати використання цієї технології бачаться такими:

- вища результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь;
- формується вміння співпрацювати;
- формуються мотиви навчання, розвиваються доброзичливі стосунки як між студентом і викладачем, так і між студентами;
- розвиваються творчі здібності;
- розвивається навчальна діяльність планування, рефлексія, взаємоконтроль;
- розвиваються комунікативні вміння;
- виконується більший обсяг роботи за той самий час, і ця робота викликає задоволення.

Висновки. Усі описані умови і методи розвитку творчого мислення студентів можливі лише при відповідному ставленні педагогів до цієї проблеми, оскільки процес підготовки до творчого заняття набагато складніший і потребує багато часу, але не можна забувати, що саме креативність є однією з головних рис сучасного фахівця, а отже, формування відповідної компетенції є вкрай необхідною.

Список використаних джерел

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2000. – 368 с.
2. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 443 с. – (Мастера психологии)
3. Митченкова О. В. Развитие креативности студентов в воспитательном пространстве вуза [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / О. В. Митченкова. – Оренбург, 2010. – 22 с. – Электрон. версия печ. публикации
4. Иванова И. П. Развитие творческого мышления студентов в условиях проблемно-деятельностного обучения / И. П. Иванова. – Ставрополь, 2002.

5. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології : навч. посіб. / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К. : Просвіта, 2000. – 368 с.
6. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська [та ін.] ; за ред. О. М. Пехоти. – К. : А. С. К, 2002. – 255 с.
7. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : А. П. Н., 2002. – 136 с.

Ротова Н. В.

Формування компетентності креативного мислення під час вивчення російської мови студентами-іноземцями

Розглянуто умови і методи розвитку творчого мислення студентів, зокрема суб'єктивні та об'єктивні умови формування досвіду творчого мислення. Проаналізовано операційні й якісні компоненти досвіду професійно-творчого мислення.

Ключові слова: суб'єктивні умови, об'єктивні умови, формування креативної компетенції, структурно-логічні (задачні), тренінгові та ігрові методи, професійно-творче мислення.

Ротова Н. В.

Формирование компетентности креативного мышления во время изучения русского языка студентами-иностранцами

Рассмотрены условия и методы развития творческого мышления студентов, в частности субъективные и объективные условия формирования опыта творческого мышления. Проанализированы операционные и качественные компоненты опыта профессионально-творческого мышления.

Ключевые слова: субъективные условия, объективные условия, формирование креативной компетенции, структурно-логические(задачные), тренингу и игровые методы, профессионально-творческое мышление.

N. Rotova

To the Question of Forming of Competence of the Creative Thinking During the Study of Russian by Students-Foreigners

The terms and methods of development of the creative thinking of students are considered, in particular subjective and objective terms of forming of experience of the creative thinking. The operating and quality components of experience of the professionally-creative thinking are analyzed.

Key words: subjective terms, objective terms, forming of creative competence, structural-logical (task), training and playing methods, professionally-creative thinking.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2013 р.